حکومەتی هەرێمی کوردستان - عێراق
وەزارەتی پەروەردە
بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی پرۆگرام و چاپەمەنییەکان

خوێندنی کوردی

قۆناغی بنەڕەتی – پۆلی سێیەم

وەرزی دووەم

لیژنەی دانان

صادق احمد عثمان
ناهدە رحمان ابراهیم
عبداللە حسن قادر
اسماعیل محمد عبداللە
گوڵناز حمدأمین عزیز
سلیم علی عمر خالد
احمد علی محمدأمین

نەمام جلال رشید
رشید مصطفی عبداللە عمر
محمود عبدالکریم قادر
سعدی حمەعزیز حمەشریف
چیمەن محمود عبداللە
اسعد عزیز محمد
خلیل حمدأمین خضر

ئاوات ابوبکر أحمد محمد
پەروین محسن عبدالرحیم
انور عارف حسین
بیان أحمد رشید
ئەژین صالح أحمد
حسێن علی محمد

چاپی دووەم ١٤٤٤ کۆچی ٢٠٢٣ زاینی ٢٧٢٣ کوردی

هەڵسەنگاندنی زانستی
١- د. صباح رشيد قادر
٢- د.ابراهيم قادر محمد

هەڵسەنگاندنی دەروونزانی
يوسف عثمان حمد

نەخشەسازی
نەجمەدین جبرائیل ئەسعەد (بیری)

سەرپەرشتی زانستی چاپ
چیمەن کریم حمه امین
ناهده رحمان ابراهیم

سەرپەرشتی هونەری چاپ
عوسمان پیرداود کواز
خالید سەلیم محمود

تابلۆی بەرگ و نیگارەکان
ئاریان عبدالخالق

نەخشەسازی بەرگ
ئاری محسن أحمد

تایپیست
کاژین أحمد حسن

جێبەجێکردنی بژاری هونەری
نێرگز نورالدین کاکه مصطفی

ناوی قوتابی: ....

پۆل و هۆبە: ....

ناوی قوتابخانە: ....

نەخشەی دانانی کتێبی خوێندنی کوردی

(پۆلی سێیەمی بنەڕەتی)

وەرزی دووەم

بابەتەکان	چالاکییەکان	ئامانج
یەکەی شەشەم	**(زمانی گیانداران)**	
پەپولە و هەنگ	خوێندنەوە - هاوواتاکان - گفتوگۆکردن - گەیاندنی وشە و وێنە - پڕکردنەوەی بۆشایی - بەکارهێنانی جێناوی (ئێمە، ئێوە، ئەوان) - دروستکردنی ڕستە بەهاوکاری وێنە - خۆشنوسی - ڕێنوس - پەندی پێشینان	* هاورێیەتی و ئاخافتنی جوان * زانیاری دەربارەی ژیانی پەپولە * زانیاری دەربارەی لانەی گیانداران * زانیاری دەربارەی قەڵای هەولێر **پەند:** مرۆڤ هەر بۆ ڕەسەنی خۆی دەگەڕێتەوە.
مەتەڵ **(شیعر)**	خوێندنەوە - ڕاڤەکردن — ئەزبەرکردن	* ژیری و بیرکردنەوە * هەستکردن بە جوانی سروشت * وردبوونەوە لە ژیانی باڵندە * ناسینی شیعر و شاعیر
کوللە و مێرولە	خوێندنەوە - هاوواتاکان - گفتوگۆکردن - دیارکردنی ڕستەی ڕاست و چەوت - دژواتاکان - قەد و چاوگ - بەکارهێنانی وشە لە ڕستەدا- ڕێکخستنی وشە لە ڕستەدا - گێڕانەوەی چیرۆک - خۆشنوسی - ڕێنوس - پەندی پێشینان	* گرنگی کارکردن * سودی پاشەکەوتکردن * سود وەرگرتن لە ئەزمونی خەڵکی تر **پەند:** هیچ ئەندامێکی جەستە بێسود نییە.
یەکەی حەوتەم	**(سروشت)**	
سەیران	خوێندنەوە - هاوواتاکان - گفتوگۆکردن - پڕکردنەوەی بۆشایی بە وشە - ڕاستکردنەوەی هەڵە - پڕکردنەوەی بۆشایی بە دەستەواژە - ناسینی هێماکانی کەشوهەوا - ڕیزبەندیکردنی ڕستە - گێڕانەوەی چیرۆک - خۆشنوسی - ڕێنوس - پەندی پێشینان	*بایەخدان بە پاکوخاوێنی ژینگە * زیانی بەکارهێنانی کەلوپەلی پلاستیکی * هەستکردن بە جوانی سروشت * زیاننەگەیاندن بە خەڵکی تر **پەند:** هەمیشە خۆشباوەڕ نەبین
ژینگەی کوردستان **(شیعر)**	خوێندنەوە - ڕاڤەکردن — ئەزبەرکردن	* هەستکردن بە جوانی ژینگەی کوردستان * بایەخدان بە پاکوخاوێنی ژینگە * ناسینی شیعر و شاعیر
هێشوە ترێ	خوێندنەوە - هاوواتاکان - گفتوگۆکردن - دروستکردنی وشە لە پیت - زانیاری دەربارەی ترێ - یاری دروستکردنی وشە - کاری ڕانەبردوو و داخوازی - جۆرەکانی ترێ - نوسینی دەقێکی زۆر کورت - خۆشنوسی — ڕێنوس — پەندی پێشینان	* زانیاری دەربارەی ڕووەک * گرنگی هەر بەشێکی ڕووەک * قۆناغەکانی پێگەیشتنیی ترێ * جۆرەکانی ترێ **پەند:** مرۆڤی فێڵباز هەمیشە درۆدەکات.

یەکەی هەشتەم (زانست)

پیسبوونی ئاو	خوێندنەوە - هاوواتاکان - گفتوگۆکردن - دژواتاکان - گەیاندنی دەستەواژە - ناوی واتایی - یاری دروستکردنی وشە - زانیاری دەربارەی ئاو و گیانلەبەری ئاوی- تەواوکردنی ڕستە - خۆشنوسی - ڕێنوس - پەندی پێشینان	* گرنگی پاکوخاوێنی ئاو * زیانی پیسبوونی ئاو * ڕوبار نیشتمانی ماسییە بۆیە گرنگی پێدەدات. **پەند**: هەمیشە مرۆڤ لە وڵاتی خۆی بە نرخە.
ئاو (شیعر)	خوێندنەوە - ڕاڤەکردن — ئەزبەرکردن	* مرۆڤ بێ ئاو ناژیت * گرنگی ئاو وەك سەرمایە * ناسینی شیعر و شاعیر
کرمی ئاوریشم	خوێندنەوە - هاوواتاکان - گفتوگۆکردن - دژواتاکان - ڕاستکردنەوەی هەڵە - دۆزینەوەی وشەی نامۆ لە کێڵگە وشەدا - مەتەڵ - خۆشنوسی - ڕێنوس - پەندی پێشینان	* هەستی خۆشەویستی لەنێوان خێزاندا * ناسینی کرمی ئاوریشم و قۆناغەکانی * سودی دەزوی ئاوریشم **پەند**: شکستەکان بەهۆی مرۆڤی خراپەوە دەبێت.

یەکەی نۆیەم (کۆمەڵایەتی)

هەڤاڵێنی	خوێندنەوە - هاوواتاکان -گفتوگۆکردن - دژواتاکان - پاشگری دووبارەبوونەوە لە کرمانجی سەرو- ناوی هەندێ ئامێری کشتوکاڵ بە هەردوو زاری کرمانجی سەرو و خوارو - واتای وشە پرسەکان - دیارکردنی ڕاستی و چەوتی وێنە - نوسینی ڕستە بەهاوکاری وێنە - خۆشنوسی - ڕێنوس - پەندی پێشینان	* هەڤاڵێنی چییە؟ * پێویستە هەڤالی ڕاستەقینە چۆن بێت؟ * هەڤالی ڕاستەقینە وەك برا وایە *هۆشیاری لە هەڵبژاردنی برادەران **پەند**: هاوڕێی ڕاستەقینە نابێت بە دوای بەرژەوەندی بگەڕێت.
سۆز (شیعر)	خوێندنەوە - ڕاڤەکردن — ئەزبەرکردن	* شانازیکردن بە کەسایەتی خۆی * خۆشەویستی یاسا * هەوڵی هێنانەدی هیوا و ئاواتەکانی * ناسینی شیعر و شاعیر
دایکێکی میهرەبان	خوێندنەوە - هاوواتاکان - گفتوگۆکردن - دەستنیشانکردنی وەڵامی ڕاست - جێناوە سەربەخۆکان لە کرمانجی سەرو- نوسینی ڕستە بەهاوکاری وێنە - ڕێکخستنی وشە لە ڕستەدا - خۆشنوسی - ڕێنوس - پەندی پێشینان	* خۆشەویستی و دڵسۆزی لە خێزاندا * چۆن بەرامبەر بە ئاستەنگەکانی ژیان بوەستین * بیرکردنەوە لە دوارۆژدا * گرنگی ڕۆڵی دایباب لە یەکگرتنی خێزاندا **پەند**: ڕەوشتی منداڵ ڕەنگدانەوەی خێزانەکەیەتی

ماڵئاوا پۆلی سێ (شیعر)

فەرهەنگۆک: بە هەر چوار زاری زمانی کوردی تایبەت بە مامۆستایە.

ناوەڕۆک

یەکەی شەشەم

زمانی گیانداران

یەکەم: پەپولە و هەنگ

دووەم: مەتەڵ (شیعر)

سێیەم: کوللە و مێرولە؟

پەپولە و هەنگ

ڕۆژێ لە ڕۆژان هەنگێکی جوان باڵەکانی لێکدەدا و دەفڕی، تەماشای دەوروبەری خۆی دەکرد، پەپولەیەکیش لەسەر چڵی گوڵێك نیشتبووەوە، باڵە شینە جوانەکانی دەبزواند، لێی نزیکبووە و گوتی:

- باڵەکانت چەند جوانن! یارمەتی هەیە، خۆمت پێبناسێنم؟ بەڵێ! فەرموو من هەنگم. لەو کاتەدا پەپولە، کە باڵەکانی جوتکردبوون، بەخۆشحاڵییەوە گوتی:

- منیش پەپولەی باڵ نەخشینم

خاڵە ڕەشەکانی سەر باڵی پەپولەکە سەرنجی هەنگەکەی ڕاکێشابوو، بۆیە بە پەپولەکەی گوت:

- بفڕە، تکایە بفڕە.

پەپولەکە پرسی:

- پێتخۆشە بڕۆم؟

هەنگەکە خێرا گوتی:

- نەخێر! نا، تەنیا پێمخۆشە لە ئاسمانی شیندا لەکاتی فڕیندا سەیری باڵە جوانەکانت بکەم.

- پەپولەکە دەستی بە فڕین کرد و گوتی:

- ئێستا دڵخۆشیت؟

هەنگەکە وەڵامی دایەوە و گوتی:

- زۆر سپاس، بڵێ بزانم هێلانەی تۆ لە کوێیە؟

- پەپولەکە سورێکی خوارد و لەسەر چڵەدارێك نیشتەوە و گوتی:

- هەبوونی هێلانەیەك بۆ من ئاسان نییە، چونکە کاتێك هاتمە ژیانەوە، لە شێوەی کرمێکدا بووم، تەنیا گەڵام دەخوارد، بەڵام ئێستا بوومەتە پەپولە، ژیان بەم جۆرە بۆ من خۆشترە، ناتوانم بەردەوام لەیەك جێگادا بمێنمەوە.

چالاکی و ڕاهێنان

هاوواتاکان

دەبزواند : دەجولاند	نەخشین: ڕەنگاوڕەنگی خاڵدار
هەنگ: مێشهەنگ	دڵخۆشبوو: پێیخۆشبوو
جوتکردبوو: پێکەوە نوساندبوو	سورێکی خوارد: خولێکی خواردەوە

گفتوگۆدەکەین.

* هەنگەکە لە کاتی فڕیندا، لە دەوروبەری خۆیدا چی دیت؟
* پەپولەکە لە کوێ نیشتبووەوە؟
* کاتێك هەنگەکە لە پەپولەکە نزیك بووەوە چی پێگوت؟
* کوێی پەپولەکە سەرنجی هەنگەکەی ڕاکێشابوو؟

بۆشاییەکان بە هەڵبژاردنی وشەی گونجاو پڕدەکەمەوە.

١. پەپولە .... جوتکردبوو. (قاچەکانی، باڵەکانی)

٢. .... سەر باڵی پەپولەکە سەرنجی هەنگەکەی ڕاکێشابوو.
(خاڵە ڕەشەکانی، خاڵە سەوزەکانی)

٣. پەپولەکە بە هەنگەکەی گوت پێتخۆشە .... (نەڕۆم، بڕۆم)

٤. پەپولە دەستی بە ....کرد و گوتی: ئێستا دڵخۆشیت. (فڕین، ڕۆیشتن)

وشە و وێنەی گونجاو دەگەیەنم، شوێنی حەوانەوەیان دەنوسم.

ڕستە		تەواوکەرەکەی
پەڕەسێلکە		....
سمۆرە	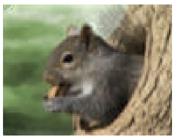	....
پەپولە		....
هەنگ		....

(ئێوە، ئێمە) وەک (ئەوان) دەنوسم.

ئـــەوان وەرزش دەکــەن.

ئێوە ....

ئێمە ....

گفتوگۆدەکەین، چەند ڕستەیەک بۆ ئەم وێنەیە دەنوسین.

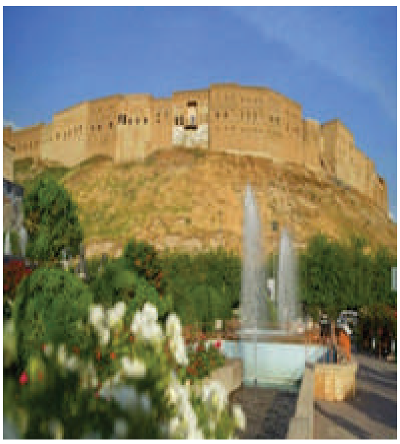

....

....

....

....

خۆشنوسی

هەنگێکی جوان باڵەکانی لێکدەدا و دەفڕی.

هەنگێکی جوان باڵەکانی لێکدەدا و دەفڕی.

ڕێنوس

پەپولەی نەخشین - ئاسمانی شین - چڵی دار - هەنگی جوان

خاڵەڕەشەکان - چڵەگوڵێك - باڵە جوانەکان - چیرۆکە خۆشەکە

* باڵەکانت چەند جوانن!   * من پەپولەی باڵ نەخشینم.

پەندی پێشینان:

مەتەڵ

مەتەڵ بژمێری شەش پیتی جوانە   بیری لێکەوە ژێر بە بیزانە
لەسەر چڵی دار، یا گوێسەبانان   دروستی دەکا هێلانەی جوان جوان
دەمەو بەیانی کە ئەجریوێنێ   گزنگی هەتاولەگەڵ خۆی دێنێ
لەگەڵ شنەبای سپێدەی بەیان   ئەبەخشن سۆز و ئارامی بەگیان

سەلاحەدین عبدول حەمید

شاعیر ناوی (سەلاحەدین عبدول حەمید)ە: لەساڵی (١٩٥٤ز) لە کفری لەدایکبووە.

چالاکی و ڕاهێنان

هاووڵاتاکان

گوێسەبان :	سواندە، پاسار
گزنگ :	تیشکی خۆر
شنە با :	سروە
سپێدە :	بەری بەیان
ئارام :	هێمن، لەسەرخۆ

گفتوگۆدەکەین.

* دەزانیت ئەم مەتەڵە هەڵبێنیت؟
* کام باڵندە دەجریوێنێت؟
* چۆلەکە لە کوێ هێلانە دەکات؟

نیوەدێڕەکەی تر دەنوسم، ڕاڤەیاندەکەم.

دەمەو بەیانی کە ئەجریوێنی ....

.... ئەبەخشن سۆز و ئارامی بەگیان

کولله و مێروله

له ڕۆژێکی هاویندا کوللەیەك گۆرانی دەچڕی، چونکه تێری خواردبوو، هیچ کێشەیەکی نەبوو. بینی وا مێرولەیەك لەژێر باری گرانی دەنکه گەنمێکدا دەنقێنێت، خەریکه بە تەنیشتیدا تێدەپەڕێت. بۆیه بڕیاریدا گفتوگۆی لەگەڵ بکات:

کولله: مێرولەی ئازیز، ئەوه خەریکی چیت؟ وەره با پێکەوه گۆرانی بڵێین، سەیرکه، چەند ڕۆژێکی خۆشه!

مێروله: من خەریکم خۆراك بۆ زستان کۆدەکەمەوه، ئامۆژگاریت دەکەم، تۆش وەك من خۆراك بۆ خۆت کۆبکەوه.

کولله: بۆچی هەر له ئێستاوه خەم له زستان بخۆم؟ هێشتا کاتمان ماوه، خواردنێکی زۆریشم هەیه.

مێروله: باشه ئارەزوی خۆته.

له زستاندا کولله خواردنی نەما، خەریکبوو له برسان بمرێت. بینی وا مێرولەکان

لەنێوان خۆیاندا ئەو دانەوێڵەیە دابەشدەکەن، کە لە هاویندا کۆیانکردبووەوە، بۆیە کوللە بە خەمبارییەوە گوتی:

مێروولە ڕاستی فەرموو، پێویستە ئەمڕۆ، خەم لە سبەی بخۆیت و خۆت نەدەیتە دەست ئایندەیەکی نادیار.

چالاکی و ڕاهێنان

هاوواتاکان

کێشە:	گرفت	ئامۆژگاری:	موچیاری، نەسیحەت
نقاندن:	دەنگ دەرهێنان لە ئەنجامی هەڵگرتنی باری گران.	سەرنجدان:	دیقەتدان، وردبوونەوە
پێکەوە:	بەیەکەوە، پێکڤە	دانەوێڵە:	گەنم و جۆ و برنج و گەنمەشامی
خۆراك:	خواردن	سبەی:	بەیانی

گفتوگۆدەکەین.

* کوللەکە لە هاویندا سەرقاڵی چی بوو؟
* مێروولە چی هەڵگرتبوو؟
* کوللەکە چی بە مێرولەکە گوت ؟
* مێرولەکان چییان لەنێوان خۆیاندا دابەشدەکرد؟

نیشانەی(√) یان (×) دادەنێم.

١. کوللەکە بە مێرولەی گوت : سەیرکە ، چەند ڕۆژێکی خۆشە ! ☐
٢. مێرولە : من خەریکم خۆراك بۆ هاوین کۆدەکەمەوە . ☐
٣. کوللە گوتی : بۆ زستان خواردنی زۆرم هەیە . ☐
٤. مێرولە گوتی : پێویستە ئەمرۆ خەم لە سبەی نەخۆیت . ☐

دژواتاکان دەنوسم.

خاوێن × ....

گەرم × ....

کورت × ....

بەهێز × ....

وەک نموونەی یەکەم دەنووسم.

هێنا	هێنان
شوشت	....
فڕی	....
نارد	....
چاند	....

بۆ هەر وشەیەک ڕستەیەک دەنووسم.

مێروولە: ....

کوللە: ....

دابەشدەکەن: ....

دانەوێڵە: ....

هاوین: ....

وشە ڕێکدەخەم، ڕستە دەنووسم.

(خواردنی، لە زستاندا، نەما، کوللە)

....

(خۆت، دەست، ئایندەی، نادیار، نەدەیتە)

....

بیردەکەمەوە، چیرۆکێک بۆ ئەم وێنانە دەگێڕمەوە.

خۆشنوسی

من خەریکم خۆراك بۆ زستان کۆدەکەمەوە.

من خەریکم خۆراك بۆ زستان کۆدەکەمەوە.

ڕێنوس

- با پێکەوە گۆرانی بلێین.

- سەیرکە، چەند ڕۆژێکی خۆشە!

- دانەوێڵە لەنێوان خۆیان دابەشدەکەن.

پەندی پێشینان:

دیاری مێروله، باڵە کولله‌یه.

یەکەی حەوتەم

سروشت

یەکەم: سەیران

دووەم: ژینگەی کوردستان(شیعر)

سێیەم: هێشوە ترێ

سەیران

تارا: ئێمە لە نەورۆزدا لەگەڵ ماڵی پورم چووین بۆ سەیران. زۆر گەڕاین، شوێنێکی پاکوخاوێنمان دەستنەکەوت، هەموو ژێردارەکان و کەناری ڕوبارەکەش، پڕبوون لە پاشماوەی فڕێدراو. بۆیە؛ هەمووومان بڕیارماندا ژێردارێکی گەورە لە پاشماوە بەجێماوەکان پاکبکەینەوە. دایکم بەوردی دەستی بە پاککردنەوە کرد، ئێمەش هەموومان هاوکاریمان کرد.

ئارین: زۆرمان پێناخۆش بوو، لەژێر دارەکاندا ئاگریان کردبووەوە و لق و چڵەکانیان شکاندبوو. بۆئەوەی ئەم کارە دووبارە نەبێتەوە، باوکم لەسەر پارچە کارتۆنێك، بە گەورەیی و خەتێکی جواننوسی: (ئەرکی سەرشانی هەموومانە، نیشتمانی خۆمان خۆشبوێت و ژینگەکەی بپارێزین)، پاشان بە لقێکی دارەکەدا هەڵیواسی. ئێمە بۆ سەیران زۆر کەم

قاپ و کەوچکی پلاستیکمان بەکاردەهێنا، چونکە دەمانزانی کە خاك پیسدەکەن، خاکی پیسیش بەروبومەکەی ژەهراوییە و زیان بە تەندروستیی مرۆڤ دەگەیەنێت.

کەژێ: خۆشترین شت بەلای منەوە، سەیرکردنی خاڵخاڵۆکە و پەپولەی باڵنەخشین و گوێگرتن لە دەنگی باڵندەکان و خورە و هاژەی ئاوی ڕوبارەکە بوو.

پێش گەڕانەوەمان، دەستمان بە کۆکردنەوەی پاشماوەکان کرد و لە جێگای تایبەتی دیاریکراودا دامانناو، بۆئەوەی کارگوزارانی شارەوانی بە ئاسانی هەڵیانبگرنەوە.

تارا: دڵنیام دوای ئێمە، هەر کەسێك بێتە شوێنەکەمان، زۆر ئاسودە دەبێت و دەستخۆشیمان لێدەکات.

چالاکی و ڕاهێنان

هاوواتاکان

سەیران: گەشت

زیان: زەرەر

کارگوزار: خزمەتگوزار

گفتوگۆدەکەین.

* مالّی تارا لەگەڵ مالّی کێ چوون بۆ سەیران؟
* کەی جەژنی نەورۆزە و بۆچی ناونراوە (نەورۆز)؟
* ژێردار و کەنار ڕووبارەکان پڕبوون لە چی؟
* باوکی تارا لەسەر کارتۆنێك چی نوسی؟
* لە کوێ هەڵیواسی؟
* بۆچی نابێت زۆر قاپ و کەوچکی پلاستیك بەکاربهێنین؟
* پێش گەڕانەوەیان لە سەیران چییان کرد؟
* تۆ لەگەڵ خانەوادەکەت لە ڕۆژی نەورۆزدا حەزدەکەیت بۆ کوێ بچیت؟

بۆشاییەکان بە وشەی گونجاو پڕبکەرەوە.

ئەم جەژنانە یاددەکەینەوە: ....

ئەم شارانە لە کوردستانن: ....

ئەم چیایانە لە کوردستانن: ....

ئەم دارانە لە کوردستان دەڕوێن: ....

هەڵەکان ڕاستبکەرەوە، دەیانوسەرەوە.

١. لە پایزدا دارەکان بە گەڵای دار دادەپۆشرێن. ....

٢. بەشی ژێرخاکی ڕوەکی گێزەر ناخورێت. ....

٣. زۆر خواردنەوەی شلە گازییەکان سودی هەیە. ....

٤. خواردنی بەپەلە زیان بە چاوی مرۆڤ دەگەیەنێت؟ ....

ئەم بۆشاییانە بە دەستەواژەی گونجاو پڕدەکەمەوە.

١. کەوەکە .... دەیخوێند.

٢. ئەستێرەکان .... دیاردەبن.

٣. هەنار .... پێدەگات.

٤. چیرۆکەکەم .... وەرگرت.

سەرنجدەدەم، هێماکانی باری کەشوهەوا دەنوسم.

١. ....

٢. ....

٣. ....

٤. ....

(بەهار) ڕستەکان بە ڕیزبەندییەکی تەواو لە دەفتەرەکەم دەنوسمەوە.

○ ئێمە لەگەڵ خانەوادەکەمان ڕوو لە سەیرانگاکان دەکەین.

○ خەڵکی بۆ بەسەربردنی کاتێکی خۆش ڕوو لە سەیرانگاکان دەکەن.

○ بەهار سەرەتای ژیانەوەی دار و درەختە.

○ لە بەهاراندا ئاووهەوا خۆشدەبێت و زەوی سەوزدەبێت.

○ پێویستە هەمووومان ئەم ژینگە جوانە بپارێزین.

بیردەکەمەوە، چیرۆکێک بۆ ئەم وێنانە دەگێڕمەوە.

خۆشنوسی

ئێمە لە نەورۆزدا چووین بۆ سەیران.

ئێمە لە نەورۆزدا چووین بۆ سەیران.

ڕێنوس

- ئەرکی سەرشانی هەموومانە، نیشتمانی خۆمان خۆشبوێت و ژینگەکەی بپارێزین.
- خاکی پیس بەروبومەکەی ژەهراوییە و زیان بە تەندروستیی مرۆڤ دەگەیەنێت.

پەندی پێشینان:

ژینگەی کوردستان

بە دارستان و باخی
بە کێڵگە و دەشت و شاخی

بە باڵندە و گیانداری
چەم و کانی و ڕوباری

ژینگەی ئەم کوردستانە
پاك و دڵگیر و جوانە

لەکاتی گەشت و سەیران
چووین بۆ دەشت و سەرکێوان

کاتێ دەگەڕێمەوە
کە بەرەو ماڵ دێمەوە

چاو دەگێڕم لەو ناوە
چی پاشماوەم جێماوە

کۆی دەکەمەوە تەواو
دەیبەم بۆ جێگای شیاو

بە هەموو توانا و هێزم
ژینگەکەم دەپارێزم

ئەمین محمد

شاعیر ناوی (ئەمین محمد)ە: لە ساڵی (١٩٦٢ز) لە شاری سلێمانی لەدایکبووە، چیرۆك و بەرهەمی بۆمنداڵان نوسیوە.

چالاکی و ڕاهێنان

هاوواتاکان

چەم: زێ

دڵگیر: دڵڕفێن، سەرنجڕاکێش

سەرکێوان: سەرچیایان

شیاو: گونجاو

گفتوگۆدەکەین.

* مەبەست لە ژینگە چییە؟
* خەڵکی بۆ سەیران و گەشت ڕوو لە کوێ دەکەن؟
* بۆچی دەبێت پاشماوەکان لەدوای گەشتەکەمان کۆبکەینەوە؟
* پاراستنی ژینگە ئەرکی کێیە؟
* هیچ کارێکت بۆ پاراستنی ژینگەی خۆت کردووە؟

نیوەدێڕەکەی تر دەنوسم، ڕاڤەیاندەکەم.

بە دارستان و باخی ....

.... پاك و دڵگیر و جوانە

هێشوە ترێ

هێشوە ترێیەك، شانازی بە ترمێسك و بۆڵە گەورەکانی خۆی دەکرد. بە دڵخۆشییەوە دەیگوت: من هێشوە ترێیەکی گەورە و تایبەتم، لە هیچ ڕەز و باخێکدا نمونەم نییە.

قەدی دارمێوەکە، گوێی لەم قسانە بوو، گوتی: ئای چەند دڵخۆشم! تۆ بەو جوانییەوە دەبینم؛ بەڵام کاری منت لەبیر نەچێت، کە لە ڕێگای لق و چڵەکانمەوە، بەو بەرزاییەوە، هەڵمگرتوویت و تیشکی خۆر لێتدەدات و ئاو و خۆراکت پێدەگەیەنم.

گەڵاکان گوتیان:

ئێمەش لە گەرمای خۆر دەتپارێزین، تۆ بەهۆی ئێمەوە ئەو تامە خۆشەت هەیە و دەبیتە میوە و خەڵك چێژت لێوەردەگرن، تکایە ڕۆڵ و هاوکاری ئێمەش لەبیرمەکە.

پاش کەمێك بێدەنگی، کۆترێك هاتە لایانەوە و گوتی: ببورن، هەمووتان هەڵەکەی هێشووتان دووبارەکردەوە و تەنیا باسی خۆتان کرد. تکایە گرنگیی ڕەگیش لەبیرمەکەن،

ئەوە ڕەگە ئاو و ماددە کانزاییەکان، لە خاکەوە دەمژێت لە ڕێگای قەدەوە بۆ گەڵاکانی دەنێرێت، دارمێوەکەی بە زەوییەوە چەسپاندوە، تاکو هەمووتان پێکەوە، بەرگەی ڕەشەبا و لافاو و گەردەلول بگرن. هەمووان بەیەك دەنگ گوتیان: ڕاستە دار بەبێ ڕەگ ناژی.

چالاکی و ڕاهێنان

هاوواتاکان

هێشو: چەند ترمێسکێك- چەند بۆڵێك	گەڵا: پەلك
بۆڵ: دەنك	لافاو: لەهی
چڵ: لق	گەردەلول: گێژەڵوکە، بابەلیسك

گفتوگۆدەکەین.

* هێشوە ترێیەکە چۆن باسی خۆی کرد؟

* لق و چڵەکان داوایانکرد هێشوە ترێیەکە کار و ڕۆڵی ئەوان لەبیرنەکات، کارەکەیان چییە؟

* گەڵاکانیش قسەی خۆیان هەبوو، پێکەوە چییان گوت؟

* قەد دڵی بە قسەی هێشوە ترێیەکە خۆشبوو، بەڵام باسی گرنگی خۆی بۆ هێشوە ترێیەکە کرد، چی گوت؟

* کۆترەکە لە هەموویان زیاتر چی لەلا گرنگ بوو؟

بەپێی پیتەکان ناوی بەشەکانی دارمێوەکە دەنوسم.

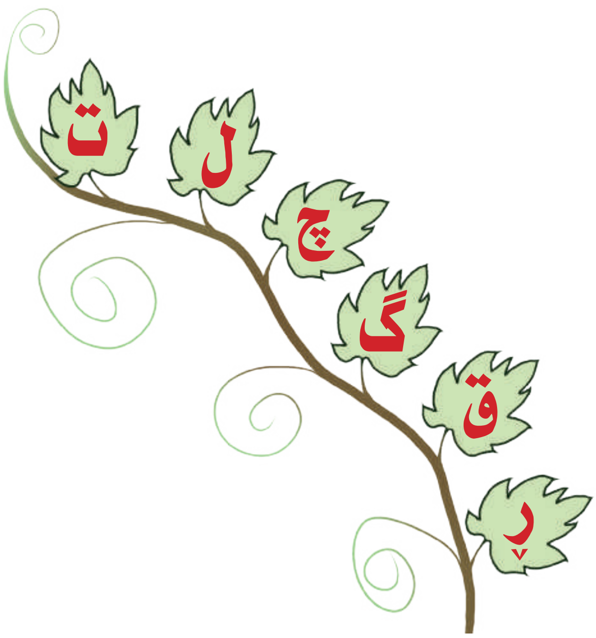

دەخوێنمەوە، بۆشاییەکان بە وشەی گونجاو تەواودەکەم.

ترێ لە سەرەتاوە پێیدەگوترێت ....

دواتـر پێدەگات و دەبێتە .... بە

وشکراوەش دەیخۆین و پێیدەگوترێت ....

بەپێی پیتەکان وشەی گونجاو لە چوارگۆشە ڕەنگاوڕەنگەکان دەدۆزمەوە و دەنوسمەوە.

ت			
ي			
ش			
ک			
ي			
خ			
ۆ			
ر	ت	ۆ	ک

ر	ا	د
		ر
		ه
		خ
		ت

....

وەک نمونەی یەکەم دەنوسم

خواردم	دەخۆم	بخۆ
نوسیم	....	....
بردم	....	....
بەستم	....	....

چەند جۆری ترێ هەیە، گفتوگۆدەکەین، دەنوسین.

ترێی ....

ترێی ....

ترێی ....

ترێی ....

ترێی ....

بیردەکەمەوە، بابەتێکی تر وەک نمونەی یەکەم دەنوسم.

قوتابییەك: پێش دە ڕۆژ گوڵێکم ڕواند، ئێستا گوڵی گرتووە.

هاوڕێکەی: منیش پێش هەفتەیەك گوڵێکم ڕواند.

قوتابییەکە: ئێستا گوڵی گرتووە؟

هاوڕێکەی: نەخێر! وشکبووە!

....

....

....

....

....

....

خۆشنوسی

ڕاستە، دار بەبێ ڕەگ ناژی.

ڕاستە، دار بەبێ ڕەگ ناژی.

ڕێنوس

* هێشوە ترێیەك، شانازی بە ترمێسك و بۆڵە گەورەكانی خۆی دەكرد.
* گەڵاكان هێشوە ترێ لە گەرمای خۆر دەپارێزن.

پەندی پێشینان:

یەکەی هەشتەم

زانست

یەکەم: پیسبوونی ئاو

دووەم: ئاو (شیعر)

سێیەم: کرمی ئاوریشم

پیسبوونی ئاو

ماسییەکی زیوینی زۆر جوان، لە تەنکایی نزیك کەناری ڕوبارێك سێ ماسی تری بینی، سڵاوی لێکردن و زۆر بەوردی سەیری ئاوی ڕوبارەکەی کرد، هەندێك شتی نامۆی تێدا بینی، پاشان پرسی: ئێوە خواردنتان لە کوێ دەستدەکەوێت؟

ماسی یەکەم: لەم جۆگەیەوە، کە دەڕژێتە ناو ڕوبارەکەوە.

ماسی دووەم: لە پاشماوەی خۆراکی مرۆڤەکانەوە کە فڕێی دەدەنە کەنار ڕوبارەکەوە.

ماسی سێیەم: خواردنمان زۆرە، بەڵام بەهۆی خاشاك و پیسی کارگەکان کە فڕێدەدرێنە ئاوەکەوە ژینگەکەمان پیسبووە و بەتەواوی ڕەنگی ئاوەکەشی گۆڕیوە.

ماسییە زیوینەکە: ئەگەر ئاوی ڕوبارەکە پیسبێت، بێگومان مەترسی بۆ سەر ژیانی ئێوەش دەبێت، باشترە بۆ خۆتان بەرەو قوڵایی ئاوەکە بچن.

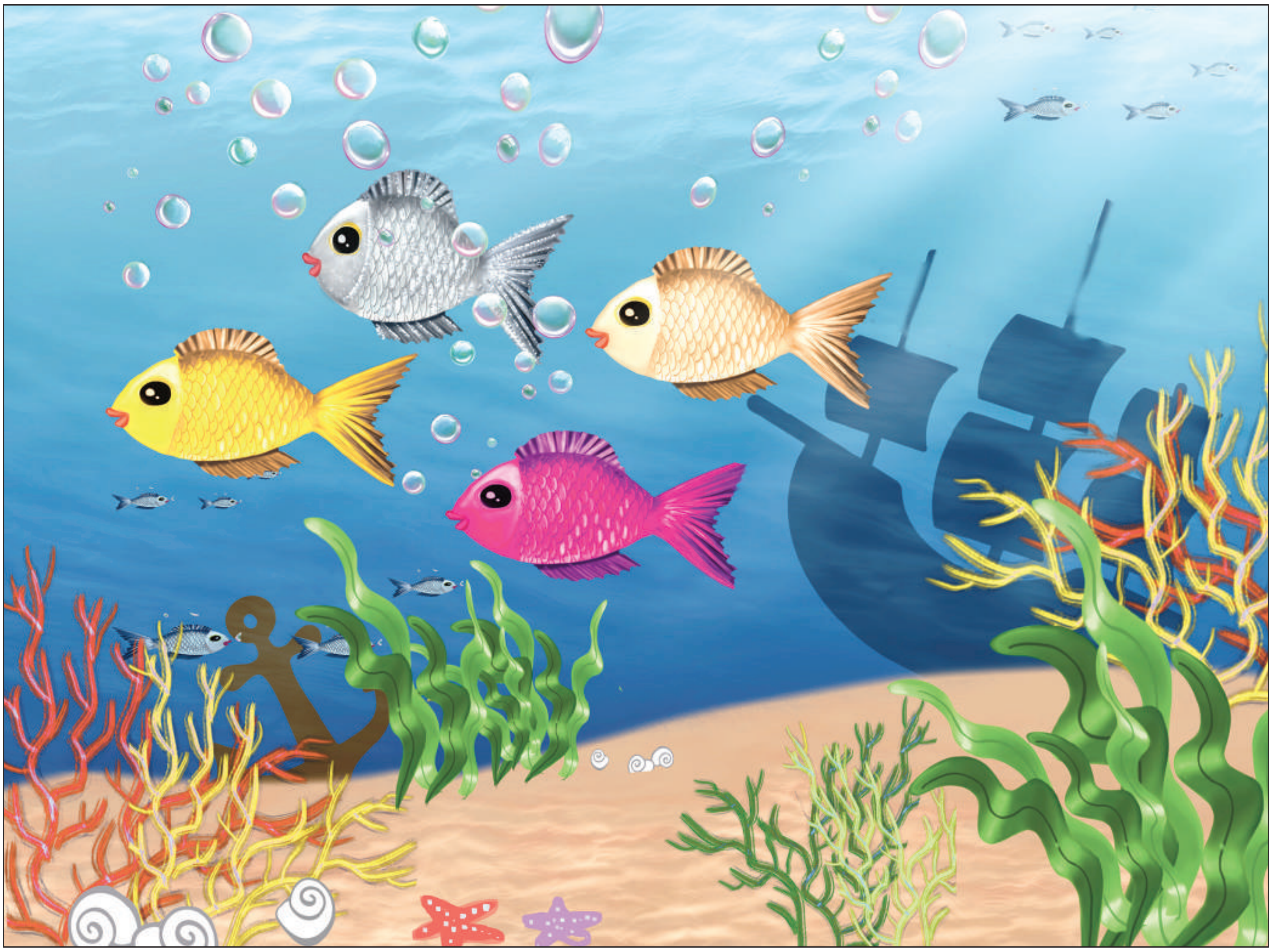

ماسی یەکەم: ئاو سەرچاوەی ژیانە، نازانم بۆچی پیسیدەکەن؟!

ماسی دووەم: پیسبوونی ئاو ژیانی هەموومان دەخاتە مەترسییەوە.

ماسییە زیوینەکە: ئێمە ماوەیەکە لە قوڵایی ڕووبارەکەدا دەژین، ئاوەکە خاوێنترە، ئێوەش دەتوانن ڕووبکەنە ئەوێ.

هەرسێ ماسییەکە لەدوای ڕاوێژکردن بە پێشنیازەکەی هاوڕێکەیان ڕازیبوون و بەرەو قوڵایی ئاوەکە ڕۆیشتن. لەوێوە ماسییەکان وردە وردە دەوریانددان تا بزانن چی بووە! پاش ئەوەی گوێبیستی بەسەرهاتەکەیان بوون، یەکێکیان گوتی:

زۆر سەیرە بۆچی مرۆڤەکان بیر لە زیانی پیسبوونی ئاو ناکەنەوە؟!

ماسییە زیوینیەکەش بەدوایەوە گوتی: دەبووایە بیربکەنەوە، چۆن ئاووهەوای پاك بۆ سەلامەتی ئەوان پێویستە، بەهەمان شێوەش ئاوی پاك بۆ ئێمەی ماسی گرنگە!

ماسییەکان لەگەڵ یەکتردا کەوتنە غەڵبەغەڵب... ڕووبارەکەش بەسۆز و تینەوە بە نەرمە شەپۆڵەکانی بەرەو شوێنە خاوێنەکانی دەبردن.

چالاکی و ڕاهێنان

هاوواتاکان

کەنار: ڕۆخ، لێوار، قەراخ

پاشماوەی خۆراك: بەرماوە

قوڵایی ئاوەکە: بنی ئاوەکە

دڵخۆش: شاد، ئاسودە

ڕازیبوون: قایلبون

ڕاوێژکردن: ڕاگۆڕینەوە

گفتوگۆدەکەین.

* ماسییە زیوینییەکە لە ئاوی جۆگەکەدا چی دیت؟

* ئاو کە پیسبوو ڕەنگ و تامی چی لێدێت؟

* پیسبوونی ژینگەی وشکانی و ئاوی، مەترسی بۆ کێ دروستدەکات؟

* سێ ماسییەکە لەدوای چی ڕازیبوون بە پێشنیازی ماسییە زیوینەکە؟

* ڕوبارەکە چۆن هاوکاریکردن؟

دژواتاکان دەگەیەنم.

نامۆ	خواحافیز
دەستکەوتن	ناسراو
نوێ	لە دەستدان
بەخێرهاتن	کۆن

دەستەواژەی گونجاو بەیەکتر دەگەیەنم، گفتوگۆدەکەین.

ڕووەك	بەهۆی پیسبوونی ژینگە دوچاری نەخۆشی ترسناك دەبێت.
مرۆڤ	بەهۆی پیسبوونی ئاوی ڕوبار و دەریاکان لەناودەچن.
گیانلەبەری ئاوی	بەهۆی پیسبوونی زەوی وشکدەبێت.

وەک نمونەی یەکەم دەنوسم.

وەنەوشە ← وەنەوشەیی

خۆڵەمێش ← ....

خەنە ← ....

پرتەقاڵ ← ....

ئەرخەوان ← ....

یاری وشە، پیتی ناوی گیانلەبەران دەنوسم.

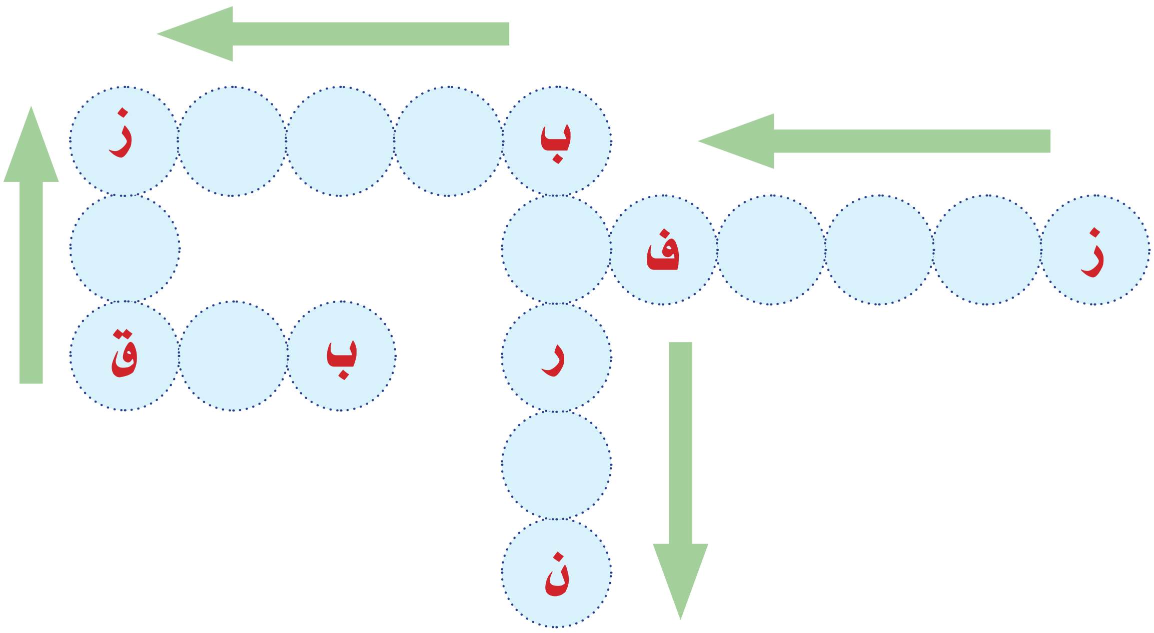

وشەکان دەنوسم: ....

....

گفتوگۆدەکەین، ڕستە تەواودەکەین، دەنوسین.

١. کاتێك ئاو بەشێوەی غاز بێت پێیدەگوترێت ....

٢. زەوی پێویستی بە .... بۆئەوەی بە دەوری خۆیدا بسوڕێتەوە.

٣. گیانلەبەری .... لەناو ئاو و لەسەر وشکاییی دەژین.

٤. پەنگوین لە شوێنی.................................. دەژی.

گفتوگۆدەکەین، وەڵامەکان دەنوسین.

* جۆرەکانی ئاوی سەر زەوی دەنوسم:

....

....

* بۆچی ئاوی دەریا بۆ خواردنەوە دەستنادات؟

....

....

* ناوی گیانلەبەری دەریایی دەنوسم:

....

....

خۆشنوسی

خواردن و ئاوی پاك مەرجە بۆ تەندروستییەكی باش.

خواردن و ئاوی پاك مەرجە بۆ تەندروستییەكی باش.

....

....

ڕێنوس

* ئاو سەرچاوەی ژیانە.
* پیسبوونی ئاو ژیانی هەموومان دەخاتە مەترسییەوە.

پەندی پێشینان:

ئاو

ئـــاو ســـەرچـــاوەی ژیـــانـە
دیـــاری جـــوانـــی یـــەزدانــە
نـابـێـت بـەفـیـرۆی بـدەیـن
بـۆ ئـــەوەی وڵات پێشخەین
خـــاك و ئـــاوی نـیـشـتـمـان
سـەرمـایـەیـە بـۆ هـەمـووان

كامل محمد علی فرج

شاعیر ناوی(كامل محمد علی فرج)ە : لە ساڵی (١٩٧١ز) لە پارێزگای کەرکوك لە دایکبووە، کتێبێکی بە ناوی(شیعری زیندان لە ئەدەبی کوردیدا) نوسیوە.

چالاکی و ڕاهێنان

هاوواتاکان

یەزدان:	خودا
بەفیرۆ:	بەخۆڕایی، بەهەدەر
سەرمایە:	دەسمایە
هەموان:	گشت
داهات:	دەرامەت

گفتوگۆدەکەین.

* بۆچی ئاو گرنگە، سەرچاوەی چییە؟

* سودەکانی ئاو بژمێرە؟

* بۆچی نابێت ئاو بەفیڕۆبدەین؟

* ئاو سەرمایەیە بۆ هەموان، تۆ چۆن دەیپارێزیت؟

نیوەدێڕەکەی تر دەنوسم، ڕاڤەیاندەکەم.

.... خـاکـ و ئـاوی نیشتمان

دیـاری جوانی یەزدانە ....

کرمی ئاوریشم

ڕاسان لەگەڵ هاوڕێکانی دانیشتبوو، باسی گەڕانەوەی باوکی لە وڵاتی چین دەکرد:

ڕۆژی هەینی باوکم لە وڵاتی چین گەڕایەوە، هەموومان زۆر خۆشحاڵ بووین، بۆ هەر یەکێکمان دیارییەکی بەنرخی هێنابوو. بۆ من کامێرایەکی زۆر پێشکەوتوو، چونکە باوکم دەیزانی من حەز لە وێنەگرتن دەکەم. بۆ سانای خوشکیشم ئایپادێکی باشی هێنابوو.

دیارییەکەی دایکم پارچە قوماشێکی گوڵداری زۆر جوانبوو، کە قوماشەکەی دایە دەست دایکم و گوتی: ئەم قوماشە نرخی زۆر گرانە، چونکە لە ئاوریشمی سروشتی دروستکراوە.

منیش لە باوکم پرسی: ئاوریشمی سروشتی چۆن دروست دەکرێت؟

باوکم گوتی: دەزووەکەی بەرهەمی کرمێکە، ناوی کرمی ئاوریشمە.

لەبەرئەوەی باوکم لە دورەوە هاتبووەوە، نەمویست لەوە زیاتر ماندوی بکەم، بۆ ڕۆژی دواتر بە هاوکاری مامۆستای زانست لە کتێبخانەی قوتابخانەدا نامیلکەیەکم لەبارەی کرمی ئاوریشمەوە وەرگرت. زانیم زێدی سەرەکیی کرمی ئاوریشم وڵاتی چین و هیندستان و ئێرانە. ژیانی ئەم کرمە بە چوار قۆناغدا تێدەپەڕێت (گەرا، کرم، قۆزاخە، پەپولە) کاتێك لە قۆناغی قۆزاخەدایە ئاوریشم دروستدەکات. هەروەها زانیم لەبەر توندوتۆڵی تاڵی ئاوریشم بۆ دورینەوە لەبواری پزیشکیدا بەکاردێت.

چالاکی و ڕاهێنان

هاوواتاکان

گەڕایەوە: هاتەوە

بەنرخە: گرانە

قوماش: کوتاڵ

نامیلکە: کتێبی بچوک، سیپارە

تاڵ: دەزو، داو

گفتوگۆدەکەین.

* باوکی ڕاسان لە کوێ گەڕایەوە؟

* چی بەدیاری بۆ ڕاسان و سانا و دایکیان هێنابوو؟

* ئاوریشمی سروشتی چۆن بەرهەمدێت؟

* ڕاسان بەهاوکاری کێ نامیلکەیەکی لەبارەی کرمی ئاوریشمەوە وەرگرت و لە کوێ وەریگرت؟

* ئەو قۆناغانە بژمێرە کە کرمی ئاوریشمی پێیدا تێپەڕ دەبێت؟ لە کام قۆناغ ئاوریشم بەرهەمدێنن.

دژواتاكان لە شوێنی گونجاو دەنوسم.

(دواكەوتوو، هەرزان، هەڵوەشاندنەوە، لاوەكی)

پێشكەوتوو × ....

دورینەوە × ....

گران × ....

سەرەكی × ....

وشەی هەڵە ڕاستدەكەمەوە، ڕستەكە دەنوسمەوە.

١. باوكم لە وڵاتی میسر گەڕایەوە.

....

٢. دیارییەكەی سانای خوشكم كامێرایەك بوو.

....

٣. ڕۆژی دواتر بە هاوكاری مامۆستای بیركاری لە كتێبخانە نامیلكەیەكم وەرگرت.

....

٤. لەبەرئەوەی دەزوی ئاوریشم توندوتۆڵە لەبواری بەرگدورین بەكاردێت.

....

٥. زێدی سەرەكی كرمی ئاوریشم وڵاتی چین و ئەمریكا و ئێرانە.

....

وشەی نامۆ لە هەر لاکێشەیەک دەدۆزمەوە، دەنوسم.

دووشەممە سێشەممە ڕەشەمێ شەممە	چاو گوێ دەم تۆپ	لیمۆ نیسك سێو مۆز
....	....	....

مەتەڵ هەڵدێنم و دەنوسم.

١. تا لێی نەدەیت دەنگی نایەت. ....

٢. شتی دورم بۆ نزیکدەکاتەوە. ....

٣. دەڕوات پێی نییە، دەخورێت تامی نییە، دەرژێت بۆنی نییە.

....

٤. بێ قاچ و باڵە هەر کات بمرێ گۆشتی حەڵاڵە. ....

٥. لەدایك دەبێت کلکی هەیە لاقی نییە، گەورە بوو لاقی هەیە کلکی نییە.

....

خۆشنوسی

دەزوی ئاوریشم بۆ دورینەوە لەبواری پزیشکیدا بەکاردێت.

دەزوی ئاوریشم بۆ دورینەوە لەبواری پزیشکیدا بەکاردێت.

رێنوس

ولآتی چین - رۆژی هەینی - ئاوریشمی سروشتی - قوماشی بەنرخ

* باوکم ئایپادێکی باشی بۆ سانای خوشکم هێنابوو.
* ژیانی کرمی ئاوریشم بە چوار قۆناغدا تێدەپەڕێت.

پەندی پێشینان:

یەکەی نۆیەم

کۆمەڵایەتی

یەکەم: هەڤالینی

دووەم: سۆز (شیعر)

سێیەم: دایکێکی میهرەبان

هەڤالینی

هەڤالینی ئەو پەیوەندیا ب هێز و موکومە، یا دناڤبەرا دوو کەسان ل سەر بنەمایێ ڤیان و ڕاستگۆییێ و نیەتەکا باش دهێتە ئاڤاکرن.

ل دەمێ چوونا شیرین و ڕامینی بۆ قوتابخانێ هزرەك بۆ شیرینێ چێبوو! بێهنا خۆ هەڵکێشا و گوتە ڕامینی: (دبیت مرۆڤی برایەك هەبیت کو نە ژ دەیکا مروڤی بیت؟)

ڕامینی ب گرنژین ڤە گوت: بەلێ وەکی من و تە.

شیرین: چاوا؟

ڕامین: ئەز و تو، دوو کەسین هەڤالین، ئەز بوتە وەك برامە و نە ژ دایکە کێینە.

هەر جڤاکەکێ پەیوەندیێن باش ل دەف هەبن و هەڤالینیەکا چاك دناڤبەرا ئەندامێن وێدا هەبیت، دێ جڤاکەکا ئێککگرتی و کەیف خۆشبیت و چ ڕویدان وی ناهەژینن و دێ شێت خۆ ل بەرهەمی ئاستەنگان ژی بگریت ئێککگرتی بیت.

شیرین: هەڤالینیا مە یا موکومە؟

ڕامین: هەڤالینیا دروست ئەوە، کو مروڤی چ مەرەم و بەرژەوەندی ب وێ هەڤالینیێ نەبیت. ژ بەرکو گەهشتە ئارمانجێ خۆ ئیدی خو ل مروڤی ناکەتە خودان و ل تەنگاڤیاندا ژی دهەوارا مروڤی ناهێت.

هەروەکی دبێژن: هەڤال، گەلەکن لێ ییێن ڕاست و دروستدکەن ئەو کەسن ییێن ل تەنگاڤیان دیاردبن و خو ل هەڤالێن خو دکەنە خودان و ل خوشی و نەخۆشیان دێ دگەل یەك بن.

هەڤالێن تەنگاڤیان د کێمن بەلێ ییێن بەر فرەهیان گەلەکن.

شیرین: ئانکو باشترین کەس ئەوە یێ ل هەلبژارتنا هەڤالێن خۆ هشیاربیت. بلا مرۆڤ یێ دل فرەهـ بیت دویر ژ کەرب و کینێ خو ب پارێزیت

چالاكی و ڕاهێنان

هاوواتاكان

موكم: قەیم	ئاستەنگ: بەربەست
هزر: بیر	مەرەم: مەبەست
گرنژین: زەردەخەنە	

گفتوگۆدەكەین.

* هەڤالینی چییە؟
* هەڤالینیا ڕاست دڤێت یا چەوا بیت؟
* كەنگی هەڤالینی باش دیاردبیت؟
* ئەم چەوا هەڤالێن خۆ دێ هەلبژێرین؟
* ئەرێ چ هەڤالان هاریكاریا تە كریە؟
* هەڤال دبیتە برا، یان خوشك بوتە؟

دژواتاكان

موكم	×	سست و خاڤ
چاك	×	خراب
تەنگاڤی	×	بەرفرەهی
كەرب و كین	×	ڤیان و حەژێكرن
گرنژین	×	تنگژین
ڕاستگۆ	×	درەوین

بە کرمانجیی سەروو دەنوسم.

بنوسەوە ....

بخوێنەوە ....

بهێنەوە ....

بکەوە ....

ناوی ئەو ئامێرانە بە کرمانجیی سەروو و ناوەڕاست دەنوسم.

وشە بەمەبەستی پرسکردنەکەی دەگەیەنم.

کەی - کەنگی	بۆ پرسکردن لە شوێن
چەند - جقاس	بۆ پرسکردن لە چۆنییەتی ڕوداو
کوێ - کیڤە	بۆ دەستنیشانکردن یان هەڵبژاردنی شتێك
چ - چی	بۆ پرسکردن لە کات
چۆن - چەوا	بۆ پرسکردن لە کەس
کام - کیژ	بۆ پرسکردن لە ژمارە
کێ - کی	بۆ پرسکردن لە شت

گفتوگۆ دەکەین، کام لەم کارانە باشن نیشانەی (√)ی لە بەرامبەر دادەنێین.

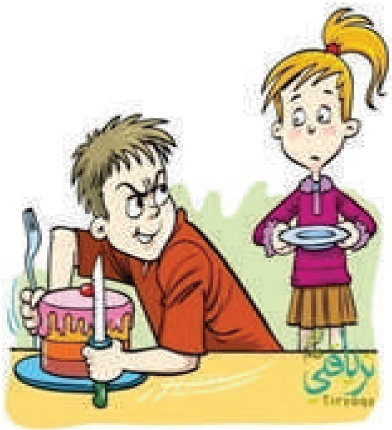

گفتوگۆ دەکەین و چەند ڕستەیەک بۆ ئەم وێنەیە دەنوسین.

ئامێدی

خۆشنوسی

هەڤالێن باش ل تەنگاڤیان دیاردبن.

هەڤالێن باش ل تەنگاڤیان دیاردبن.

رێنوسی

ب گرنژینڤە - بێهنا خۆ هەلکێشا - جڤاکەکێ ئێککگرتی و کەیفخۆش

* باشترین کەس ئەوە یێ کو ل هەلبژارتنا هەڤالێن خۆ یێ هشیاربیت.

* بلا مرۆڤێ دلفرەهـ بیت دویر ژ کەرب و کینێ هەڤالینیا خۆ ب پاریزیت.

پەندی پێشینان:

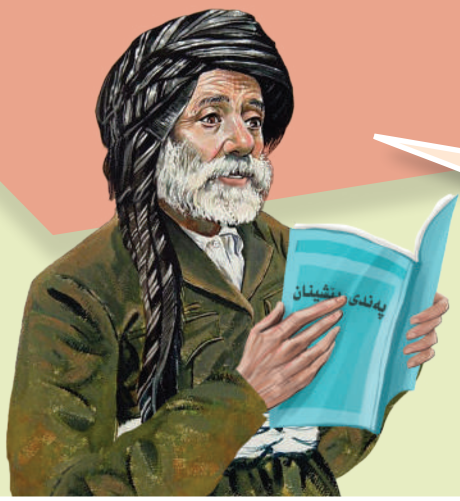

هەڤالی پاری ناچیتە هاری.

سۆز

ئەز زارۆكم گوهدارم   خودان هزر و هشیارم
ژ دایك و بابەك هێژا   پەروەردە بووم ب یاسا
ژیان و دەم دبۆرن   من هیڤی و ئومێد زۆرن
سۆزێ ددەم بۆ هەردەم   ل هەر چاخ و هەر سەردەم
ب ئالایێ زانینێ   دێ ڕۆهن كەم ڤێ ژینێ

پەروین محسن عبدالرحیم

شاعیر ناوی (پەروین محسن عبدالرحیم)ە: خەڵكی گوندی بلێیە لە قەزای مێرگەسۆر- لە هەولێر ساڵی (١٩٨٣ز) لەدایكبووە، لە پارێزگای دهۆك مامۆستایە.

چالاكی و ڕاهێنان

هاوواتاكان

زارۆك: منداڵ

گوهدار: گوێڕایەڵ

هیڤی: هیوا، ئاوات

چاخ: سەردەم

ڕۆهن كەم: ڕوناكدەكەم

گفتوگۆدەكەین.

* یەكەم جار لە كێ فێری یاسا دەبین؟
* چۆن بە یاسا ژیانمان ڕێكوپێكتر دەكەین؟
* هیواو ئاواتت چییە لە ژیان؟
* چۆن دەتوانیت لەم تەمەنەدا خزمەتی نیشتمانەكەت بكەیت؟

نیوەدێڕەكەی تر دەنوسم، ڕاڤەیاندەكەم

دێ ڕۆهن كەم ڤێ ژینێ ....

.... ژیـــان و دەم دبـــۆرن

دایکێکی میهرەبان

لەنێو ماڵێکی بچوکدا، تەنیا دایبابێك، لەگەڵ هەردوو منداڵەکەیان (شکۆ) و (ڕۆزا) دەژیان.

لەدوای لەدایکبوونی ڕۆزا تەنها بە دوو مانگ، باوکیان بەهۆی ڕووداوێکەوە توشی نەخۆشییەك بوو، نەیدەتوانی کاربکات و منداڵەکانی بەخێوبکات.

بەیانیان، کاتێك تیشکی خۆر بەناو شوشەی پەنجەرەی ژوری خەوتنیاندا تێدەپەڕی، شکۆ و ڕۆزا بەئاگادەهاتن، بە خەندەوە بەرەو ئامێزی دایبابیان دەڕۆیشتن.

پێکەوە بە دەنگێکی نەرم و لەسەرخۆ دەیان گوت: (بەیانیت باش دایە گیان، بەیانی باش بابە گیان)، بەم دەستەواژەیە ڕۆژەکەیان دەستپێدەکرد.

دایکیان، بە کاری بەرگ دورین ڕۆڵەکانی پەروەردە دەکرد، بە دڵێکی بێگەرد و پڕ هیوا نەخشەی ژیانێکی خۆشی بۆ داهاتوویان دەکێشا.

شکۆ، لە ئاوەدانکردنەوەی کوردستان توانایەکی زۆری هەبوو، چونکە ئەندازیارێکی لێهاتوو و چەلەنگ بوو.

ڕۆزەش، وەك مامۆستایەکی بەتوانا و زیرەك منداڵانی فێری زمان و کەلتور و سرودی نیشتمانی دەکرد. هەردووکیان لەپێشخستنی گەل و وڵات ڕۆڵیان دەگێڕا.

دایکیشیان، سەرباری ئەرکی دایکایەتی ڕۆڵی باوکیشی بۆ منداڵەکانی دەبینی و نمونەی دایکێکی میهرەبان بوو، ڕازی نەبوو بەهۆی نەداری دەستبەرداری دوارۆژی ڕۆڵەکانی ببێت، بەڵکو هەوڵیدەدا، تا بتوانێت بە هەر ڕێگایەك بێت بژێوی ژیانیان بۆ دابینبکات و لە خوێندن و زانین بێبەشیان نەکات، لە هەمان کاتیشدا چاودێری باوکی منداڵەکانی بکات.

چالاکی و ڕاهێنان

هاوواتاکان

بەیانی باش: سپێدە باش	خەندە: بزە، گرنژین
دوارۆژ: پاشەڕۆژ، ئایندە	نەداری: هەژاری
میهرەبان: دلۆڤان، بەبەزەیی	

گفتوگۆدەکەین.

* خێزانی شکۆ و ڕۆزا لە چەند کەس پێکهاتبوون؟
* باوکیان چی بەسەرهاتبوو؟
* کێ هەمیشە خەمخۆری ماڵەکەیان بوو؟
* شکۆ و ڕۆزا لەدوا ڕۆژدا بوون بەچی؟
* بۆچی دایکیان شایانی ئەوەیە پێی بگوترێت (دایکێکی میهرەبان)؟

وەڵامی ڕاست دەوردەدەم.

١. لەناو خێزانی بچوکەکەدا کێ توشی ڕووداو ببوو؟

دایك - باوك - کوڕ - کچ

٢. ناونیشانی بابەتەکە چییە؟

سپێدەباش - ڕۆزا و شکۆ - دایکێکی میهرەبان - بژێوی ژیان

٣. ڕۆزا بە چ کارێك ڕۆڵی خۆی بە سەرکەوتوویی لە ژیاندا دیت؟

مامۆستا - ئەندازیار - دایکایەتی - هەڤاڵ

وەک نموونەی یەکەم دەنووسم.

ئەز چووم .... ئەم چووین

تو............................ هوین............................

ئەو............................ ئەو............................

گفتوگۆدەکەین، ڕستە دەنووسین.

دایک

....

....

....

....

....

وشە ڕێکدەخەم، ڕستە دەنووسم.

* (دایبابیان، دەڕۆیشتن، بەدەم خەندەوە، ئامێزی، بەرەو، هەردووکیان)

....

* (لەپێشخستنی، هەردووکیان، گەل، ڕۆڵیان دەگێرا، و، وڵات)

....

خۆشنوسی

دایك، رازی نەبوو بە هۆی نەداری دەستبەرداری دوارۆژی ڕۆڵەکانی ببێت.

دایك، رازی نەبوو بە هۆی نەداری دەستبەرداری دوارۆژی ڕۆڵەکانی ببێت.

ڕێنوس

* باوکیان بەهۆی ڕوداوێکەوە توشی نەخۆشییەك بوو.
* دایکیشیان بە داهاتووی منداڵەکانی نمونەی دایکێکی میهرەبانی دەنواند.
* ڕۆژەش، وەك مامۆستایەکی بەتوانا و زیرەك منداڵانی فێری زمان و کەلتور و سرودی نیشتمانی دەکرد.

پەندی پێشینان:

ماڵئاوا پۆلی سێ

ماڵئاوا ئەی پۆلی سێ   فێربووین ڕەوشتی بەجێ
دێین و دەچین دوو وەرزە   ئاکارمان جوان و بەرزە
کتێب و پۆل و هاوڕێ   پێویستن وەك چاو و گوێ
مامۆستا بیری جوانە   ڕۆشنکەری ڕێمانە
گەیشتینە کۆتایی ساڵ   ئەنجام وەردەگرین خۆشحاڵ

حسين علي محمد

شاعیر ناوی (حسين علي محمد)ە لە ساڵی (١٩٧٦ز) لە کەلار لە دایکبووە سەرپەرشتیاری زمانی کوردییە.

فەرهەنگۆک

ک. ن	ک.س	گ	ک.خ
سورێکی خوارد	گەڕیان	سوڕیش وارد	گرێکی خوارد
چڵ	چەق	چڵ	چڵ
مەتەڵ	مامك،کشتك	مەتەڵ	چەوچە
گوێسەبان	سڤانده	پاسار	پاسار
ئەجریوێنێ	چەوچەو ، جریوچریو	جریوبۆ	جویکەیگ
گزنگ	زەراق	لیشکی	تیشك
دەنقینێت	عنت عنت	نقەنقش مێ	نقینگ
دانەوێڵە	دان	دان	دان
پور	مەت ،خالەت	مەتیبە	میمك
کەنار	کنار	قەراخ	کنار
خوڕە	شڕشڕ	خوڕە	خوڕە
مکوم	مکوم	پتەو	مەحکەم
هزر	بیر،خەیاڵ	ویر	ویر
گرنژین	گرنژین	بزە	خەنە
جڤاك	جڤاك	کۆمەڵ	کۆمەڵ
ئاستەنگ	ئاستەنگ	عەرقەلە	عەرقەلە
مەرەم	مەرەم	مەبەست	قەسد
کەرب	کەرب	قینی	قین،قار
گوهدار	گوهدار	گۆشدار	گوشگر
دبورن	دبۆرن	وێرا	ڕەدبوود
زارۆك	زارۆ	زاروڵە(زاوڵە)	مناڵ
میهرەبان	میهرەبان	بەڕەحم	بەزەیی
ئامێز	همیز	باوشی	باوش
بزاڤ	بزاڤ	جووڵە	جولیان
نەداری	دەستەنگی	نەبییەی	نەداری
بژێوی	ژیاری	ژیواری	بژی و ژیان
کارگوزار	خزمەتکار	خزمەتکار	کارگوزار
ئاسودە	تەناهی	دڵوەش	ئاسود
کێو	چیا	کەش	کۆویە
شیاو	لێ	گونجیو، گونجیا	پۆریا
چەم	چەم	دەرە	چەم
خۆر	ڕۆژ	وەر	خوەر
چێژ	تام	تام	تام
چەسپاندوە	بنەجە کریا	چەسپنانش	چەسپایە
نامۆ	بیانی	بێگانە	غەریب
خاشاك	چەقلت	خاشاك	چیلك
غەڵبەغەڵب	دەنگ و دۆر	غەڵبەغەڵب	دەنگە دەنگ
یەزدان	خودێ	خوا	خودا
قوماش	پاتە، پەروك	قوماش	پەڕووی
دەزو	دەزی	بەکرە	مەچیر
زێد	جهی بوونی	ماوا	زای گا

ناوەڕۆک

نەخشەی دانانی کتێبی خوێندنی کوردی ٥

یەکەی شەشەم

زمانی گیانداران ٧

یەکەم: پەپولە و هەنگ ٨

دووەم: مەتەڵ (شیعر) ١٣

سێیەم: کوللە و مێروولە؟ ١٥

یەکەی حەوتەم

سروشت ٢١

یەکەم: سەیران ٢٢

دووەم: ژینگەی کوردستان(شیعر) ٢٩

سێیەم: هێشوە ترێ ٣١

ناوەڕۆک

یەکەی هەشتەم

زانست ٧

یەکەم: پیسبوونی ئاو ٣٨

دووەم: ئاو (شیعر) ٤٥

سێیەم: کرمی ئاوریشم ٤٧

یەکەی نۆیەم

کۆمەڵایەتی ٥٣

یەکەم: هەڤالینی ٥٤

دووەم: سۆز (شیعر) ٦٠

سێیەم: دایکێکی میهرەبان ٦٢

فەرهەنگۆک: ٦٨

ئاو ئایندەیە بەفیڕۆی نادەم.